

Muinaiset naapurit kohtaavat jälleen

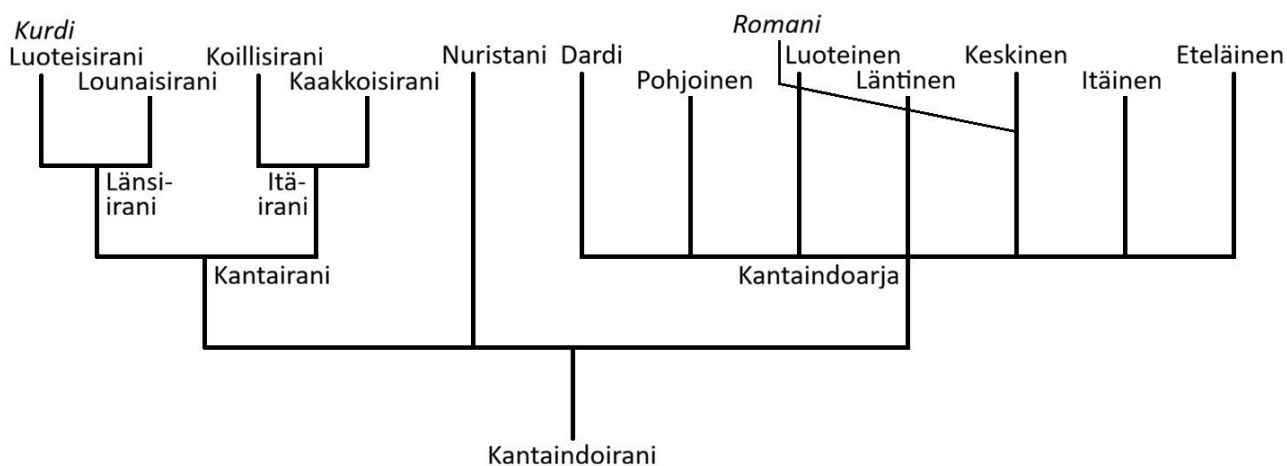
Suomen, kurdin ja romanin yhteisiä sanoja

Jaakko Häkkinen 21.3.2026

Jo kauan on tiedetty, että suomessa ja muissa uralilaisissa kielissä on joukko hyvin vanhoja indoiraanilaisia lainasanoja. Näihin kuuluvat esimerkiksi *sata*, *sarvi* ja *vasara*. Sanojen lainautumissuunta tiedetään siitä, että indoiraanilaisten kielten sanat voidaan johtaa kantaindoeuroopan sanoista. Uralilaisen puolen sanat muistuttavat eniten juuri kantaindoiraanilaisia sanoja eivätkä esimerkiksi kantaindoeurooppalaisia sanoja.

Nämä sanat ovat periytyneet indoiraanilaisesta kantakielestä nykyisiin iranilaisiin ja indoarjalaisiin kieliin. Tässä lyhyessä katsauksessa havainnollistan, miten esimerkkisanat ovat eri tahoilla kehittyneet yhteisestä lähtömuodosta kohti nykykieliä. Iranilaista kielihaaraa edustaa kurdi (kurmandži), ja indoarjalaista kielihaaraa edustaa suomenromani.

Romanilla (monia paikallismurteita kautta Euroopan) on lähes viisi miljoonaa puhujaa, eli se on samassa suuruusluokassa kuin suomi. Kurdilla (suurimmat murteet/kieliset ovat kurmandži ja sorani) puhujia on yhteensä yli 30 miljoonaa. Kyse on siis suurista kielistä, vaikka niiden puhujia ei Suomessa olekaan kovin paljon: romanin puhujia on suunnilleen 4 000 ja kurdin puhujia yli 17 000.

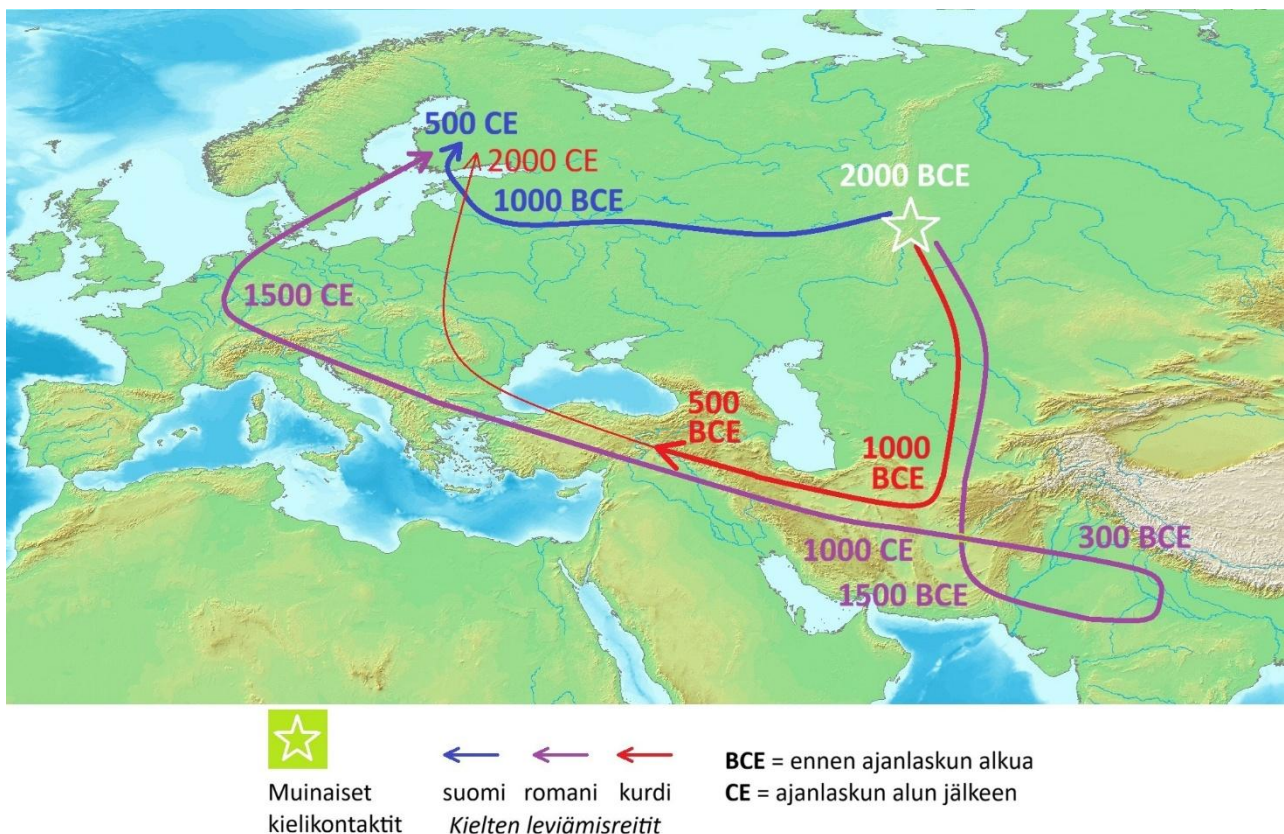

Kuva 1: Kurdi ja romani indoiraanilaisessa sukupuussa (muita kieliä ei ole yksilöity).

Romaniin johtava linja on ollut liikkuvainen jo varhain. Ennen ajanlaskun alkua se on osallistunut indoarjalaisten kielten keskiryhmän muutoksiin Ylä-Gangesin tasangolla, mutta myöhemmin se on liikkunut luoteen suuntaan ja osallistunut yhteisiin muutoksiin sikäläisten indoarjalaiskielten kanssa. Siksi eri tutkijat saattavat sijoittaa romanin sukupuun eri oksille. Nuorimmat luoteisten kielten kanssa

yhteiset muutokset ajoitetaan vasta vuoden 1000 tienoille, joten romani on siirtynyt Intian–Pakistanin alueelta Euroopan suuntaan vasta viimeisten tuhannen vuoden aikana.

Kurdi sijoitetaan luoteisiranilaiseen haaraan, mutta siinä on paljon vaikutusta myös lounaisiranilaisesta haarasta, erityisesti persian eli farsin kielilinjasta, joka on eri aikoina ollut monen valtakunnan hallitseva kieli. Jo ennen ajanlaskun alkua Persian valtakunta ulottui nykyiseen Kreikkaan saakka, joten persian vaikutus kurdiin lienee alkanut jo hyvin varhain.

Kuva 2: Suomeen, romaniin ja kurdiin johtavat kielivaiheet ajassa ja paikassa.

Kielikontaktit, joista lainasanat todistavat, ovat tapahtuneet noin 4 000 vuotta sitten Ural-vuoriston seudulla. Kantaindoirania puhuttiin Etelä-Uralilla Sintaštan kulttuurin piirissä, ja varhaisia uralilaisia murteita puhuttiin sen pohjoispuolella Keski-Uralilla. Täältä suomen kielen esimuoto siirtyi länteen, kun taas romanin ja kurdin esivaiheet siirtyivät aluksi kauas etelään.

Vaikka indoiranilaisia kieliä on tutkittu kauan ja paljon, kaikkien äänne muutosten ikää tai edes keskinäistä järjestystä ei tiedetä varmuudella. Tämä johtuu siitä, että tiiviissä ja sisäisiltä rajoiltaan jatkuvasti muuttuvassa murrejatkumossa eri kehityslinjoihin liittyvät muutokset ovat voineet levitä myös sekundaaristi eri kehityslinjoihin kuuluvien kielimuotojen välillä. Kurdi ja romani eivät myöskään kuulu kielihaarojensa tutkituimpiin kieliin, joten kuvan 3 taulukossa esitetyt rekonstruktiot ja ajoitukset ovat vain suuntaa-antavia.

2000 BCE	Varhainen urali: <i>*tšeta, *tšarwi, *watsšara</i>	Myöhäiskantaindoirani: <i>*tšatám '100', *tšj-Hwā- 'sarvi', *wádzra- 'ase, nuija'</i>	
1800 BCE ↓ 1500 BCE	Esikantasuomi: <i>*tšata, *tšarwi, *vatsšara</i>	Kantairani: <i>*tsata-, *tsj-Hwáh, *wadzra</i>	Kantaindoarja: <i>*šatá-, *šj-ngám, *wádzra</i>
1000 BCE	Varhaiskantasuomi: <i>*tšata, *tšarwi, *vatsšara</i>	Muinaisirani (avesta): <i>sata, sruuā, vazra</i>	Muinaisindoarja (sanskrit): <i>śatá-, śjṅga-, wádzra-</i>
400 BCE	Keskikantasuomi: <i>*tsata, *tsarwi, *vatsara</i>	Myöhäinen muinaisirani: <i>*sada, *sruua, *varza</i>	Varhainen keski-indoarja: <i>*šala, *šinga, ---</i>
200 CE	Myöhäiskantasuomi: <i>*(t)sata, *(t)sarwi, *va(t)sara</i>	Keski-irani (pahlavi): <i>sad, sruu, warz</i>	Esiromani: <i>*šal, *šing, ---</i>
500 CE ↓ 1000 CE	Pohjoiskantasuomi: <i>*sata, *sarwi, *vasara</i>	Luoteinen myöhäiskeski-irani: <i>*šād, *sruu, *gwarz</i>	Kantaromani: <i>*šel, *šing, ---</i>
2000 CE	Suomi: <i>sata, sarvi, vasara</i>	Kurdi (kurmandži): <i>sed, strû, gurz</i>	Suomenromani: <i>heel, hing, ---</i>

* = sukukielten perusteella rekonstruoitu sana, josta ei vielä ole kirjallisia jälkiä.

Kuva 3: Suomen sanojen *sata*, *sarvi* ja *vasara* sekä niiden kurdin ja romanin vastineiden äännekehitys. Kantaindoarjassa 'sarvi'-sana on säilynyt eri johdoksena kuin kantairanissa.

Esimerkkisanat on tarkoituksella valittu siten, että ne sisältävät samoja äännteitä. Kielen äännehistoria perustuu siihen, että äänne muuttuu toiseksi aina kaikissa sanoissa, jotka kielessä sillä hetkellä ovat. Nuoremmat lainasanat erotetaan siitä, että ne eivät ole osallistuneet lainausaikaa varhaisempiin äännekehtymisiin.

Suomen kehityslinjassa näyttää tapahtuneen vähemmän muutoksia kuin indoiranilaisissa kehityslinjoissa, eli suomen sanat ovat vielä 4 000 vuoden jälkeenkin melko hyvin tunnistettavissa. Sen sijaan ilman kielitieteellistä taustatietoa olisi vaikea uskoa, että suomenromanin *heel* palautuu samaan kantaindoiranin sanaan kuin suomen *sata*.

Internetistä löytyy myös suomenkielisiä romanin ja kurdin sanakirjoja.

Suomen romanikielen verkkosanakirja:

https://sanat.csc.fi/wiki/Suomen_romanikielen_verkkosanakirja

Suomi–kurmandži-sanakirja:

<https://kaino.kotus.fi/kurmandzi/?p=headwords>